

Offentlig upphandling i Norden
uppgår till omkring SEK 1000
miljarder per år – denna
köpkraft kan effektivt bidra till
en bättre miljö. Fokus på miljö
kan dessutom skapa ökade
värden för din organisation,
sänka kostnaderna och förbättra
verksamhetens anseende.

ett gott köp

Vad kan du göra som upphandlare?

Innehåll

Fakta	03
Juridiska förutsättningar	05
Upphandling - ett hantverk	06
Förfrågningsunderlag	08
Information	10

norden

miljö och offentlig upphandling

Broschyren är initierad och finansierad av Nordiska Ministerrådet

Goda skäl att ta miljöhänsyn vid upphandling

bättre miljö

Miljön är hotad. Vi blir fler och fler och förbrukar allt mer. Det krävs en rad åtgärder för att bevara den värld som vi alla är beroende av. Miljöanpassade varor och tjänster är ett viktigt bidrag.

positiv profilering

En organisation som tar miljön på allvar ger ett trovärdigt intryck. Organisationens miljöprofil kan motivera personalen och attrahera nya, duktiga medarbetare.

lägre totalkostnad

Det är de totala kostnaderna vid inköp, drift och kvittblivning/återvinning som ska minimeras. Oftast är detta också bra för miljön eftersom det sparar resurser.

bättre produkter

Miljöanpassade produkter är effektiva – de gör det jobb de ska samtidigt som miljöbelastningen minimeras. Miljö och kvalitet går som regel hand i hand.

bättre leverantörer

Framtidens leverantörer kommer att tvingas ta hänsyn till miljön. Du bidrar till att trygga dina leverantörers framtid genom att ställa miljökrav redan idag.

Vi har goda erfarenheter av att satsa på miljöanpassad upphandling. Generellt sett är det de bästa leverantörerna som även är bäst på miljö. För många produkter är vår erfarenhet att miljö inte heller kostar – i stort sett är inköpspriset detsamma, medan driftkostnaderna vanligtvis är lägre. På plussidan kan man också notera att miljöanpassade produkter bidrar till en bättre arbetsmiljö och positiva attityder i organisationen.

Vänliga hälsningar

Rådgiver Rikke Dreyer – Statens- og kommunernes indkøbsservice, Danmark

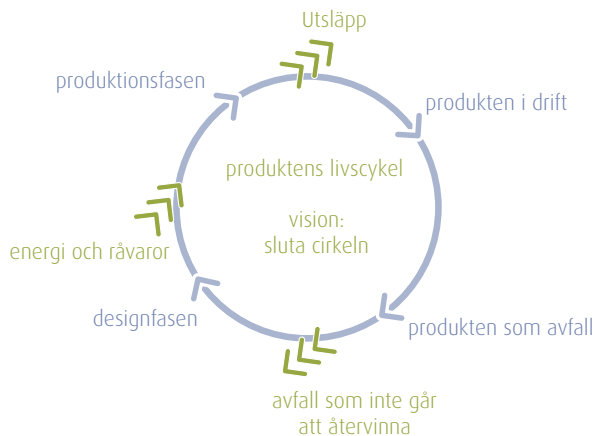
Korta fakta

De största utmaningarna i dagens konsumtionssamhälle är att:

- Reducera utsläpp av klimatpåverkande gaser
- Reducera utsläpp av hälso- och miljöfarliga kemikalier
- Förhindra överutnyttjande av resurser och begränsa avfallsmängderna
- Stoppa nedbrytningen av ozonlagret i atmosfären
- Säkra biologiskt mångfald (dvs antalet levande arter på jorden)

Vid upphandling är det därför viktigt att ta hänsyn till:

- Förbrukningen av råvaror och energi
- Kemikalier i produkter
- Förorenande utsläpp
- Avfallsgenerering

Liksom naturens eviga kretslopp bör våra produkter produceras, användas, återvinnas och produceras på nytt. Visionen är ett slutet kretslopp med minsta möjliga energiförbrukning, råvaruanvändning, utsläpp och avfall.

Är det svårt? Är det tillåtet?

är miljöhänsyn vid upphandling komplicerat?

Hur olika kriterier ska användas vid upphandling kräver kunskap om gällande regelverk. EUs direktiv nr. 2004/17/EF och 2004/18/EF från den 31 mars 2004 klarlägger möjligheterna att utnyttja miljökriterier. Detta beskrivs även i handboken "Buying green!" från EU-kommissionen (se sidan 10 för mer information).

Om din organisation är bra på upphandling är det en relativt enkel uppgift att föra in miljöhänsyn. Mycket kan uträttas med några få kriterier. Om det t.ex. är bilar som ska upphandlas kan fokus på låg bensinförbrukning och låga utsläpp vara de två viktigaste kriterierna. Mer avancerat än så behöver det inte vara.

Det är ingen stor insats som krävs för att kartlägga en produktgrupps miljöpåverkan, alternativ på marknaden och vad som passar för dig. Men om du gör det är det fullt möjligt för dig att göra ett val och tex fråga efter bussar som drivs med gas. På så vis undviker du svårare kriterier.

Ofta är det nödvändigt att man frågar speciellt efter miljöalternativ. Det är inte självklart att marknaden själv erbjuder dessa.

vad är tillåtet?

Inom området offentlig upphandling och miljö är de flesta frågor nu besvarade via juridiska prejudikat och rättsfall. EG-domstolen, och senare EU-kommissionen, har en positiv inställning till att inkludera miljöhänsyn i offentliga upphandlingar.

Exempel på områden som är möjliga att ta hänsyn till:

- Konkreta krav på den färdiga varan eller tjänsten. Detta inkluderar krav på till exempel råvaruinnehåll, kemikalieinnehåll, hållbarhet, energiförbrukning, utsläpp, bullernivå med mera.
- Krav på att leverantören tar tillbaka uttrangerade produkter och emballage eller har system för detta.
- Krav på att produkten uppfyller gällande kriterier för officiell miljömärkning som till exempel Svanen eller EU-blomman. Man kan inte kräva att produkten ska vara miljömärkt, men licens för märkning kan användas som dokumentation.
- Krav på att leverantörer av tjänster, såsom renhållning, transport eller byggnadsarbeten, har system för kvalitets- och miljöstyrning. EMAS-registrering eller ISO 14001-certifiering kan användas som dokumentation

- Krav på att produktionsprocessen har genomförts på ett miljömässigt riktigt sätt, när kravet kan ställas på ett objektivet och icke-diskriminerande sätt och relateras till kontraktets målsättning.

Krav som du ska vara försiktig med:

- Alla krav som klart syftar på en särskild process eller ett särskilt varumärke/fabrikat.
- Alla krav som klart favoriserar enskilda länder.
- Krav på att tillverkare av varor har infört system för miljöstyrning.
- Krav på transportdistans.

Bra upphandling fordrar ett bra hantverk

det allra viktigaste...

För många upphandlingar är kravspecifikationen den viktigaste fasen

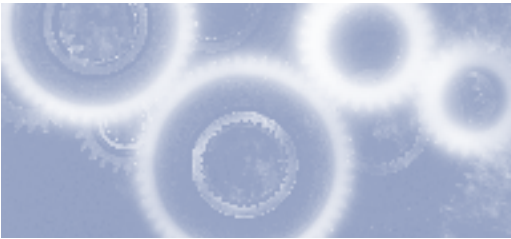
Fokusera på vilka funktioner som krävs – inte på konkreta produkter och lösningar. Man kanske kan undvika ett inköp genom att återanvända en produkt eller ändra rutinerna. Helt nya alternativ kan dyka upp. Ett bra arbete i denna fas är en förutsättning för en lyckad upphandling. Försök att besvara följande frågor:

- ☐ Vilka behov har slutanvändarna? Vilka funktioner efterfrågas?
- ☐ Hur länge kommer behovet att vara? Kommer behovet att förändras under tiden?
- ☐ Kan behovet tillfredsställas på annat sätt än genom ett inköp? Kan metoder och rutiner ändras?
- ☐ Kan existerande produkter uppgraderas eller förbättras?
- ☐ Kan man välja en helt annan lösning?
- ☐ Vilka miljöaspekter är viktigast?

Obligatoriska krav och utvärderingskriterier – en konst

När behovet är fastställt ska det omsättas till obligatoriska krav och utvärderingskriterier. Ofta kan du välja om ett kriterium ska vara ett obligatoriskt krav eller ett utvärderingskriterium. Generellt bör dina grundläggande krav formuleras som obligatoriska krav eller minimikrav, medan dina olika preferenser kan formuleras som utvärderingskriterier.

Det faktum att en brandbil ska vara röd är ett obligatoriskt krav och ska ingå i specifikationen. Det samma gäller minimikrav som till exempel avser acceleration, topphastighet och antal liter vatten i tanken. Samtidigt bör vi hålla öppet för bättre prestanda än minimikraven och i utvärderingskriterierna föredra erbjudanden med bästa acceleration, största vattentank, lägsta dieselförbrukning, lägsta utsläpp med mera. Detta är givetvis motstridande önskemål, men konsten är att stimulera leverantörerna till att erbjuda allt bättre produkter, och därefter välja den bästa kompromissen.

Kartlägg livscykelkostnaderna

Sparade resurser är sparade pengar. Kartlägg livscykelkostnaderna (Life Cycle Cost – LCC). Det vill säga de driftsekonomiska kostnader som rör inköp, drift och kvittblivning/återvinning. Genomför därefter en nuvärdesbedömning. Det är en ren driftsekonomisk metod som diskonterar ett framtida kontanttillskott till dagens penningvärde. Därmed kan olika alternativ jämföras direkt. Det kan förhindra att den lösning som valts får oförutsedda kostnadskonsekvenser och minimerar de ekonomiska risker som är förbundna med upphandlingen.

Kostnadskomponenter	Alternativ 1 Flygbiljetter			Alternativ 2 Tågbiljetter			Alternativ 3 Videokonferens		
	År 0	År 1	År 2	År 0	År 1	År 2	År 0	År 1	År 2
Anskaffningskostnader									
Biljettkostnader									
Samtalskostnader									
Förlorad arbetstid									
Årlig service									
Totalt									

Öppna kort

Uppge vad du lägger vikt vid och gärna hur mycket. Det underlättar utvärderingsprocessen och gör den mer strukturerad, öppen och transparent.

Förfrågningsunderlag

När behovet är kartlagt koncentreras arbetet på att utforma ett förfrågningsunderlag

I den tekniska specifikationen bör formuleringarna vara i form av obligatoriska krav som ska uppfyllas. I utvärderingskriterierna kan frågeformen användas. Nedan följer förslag på frågor som kan anpassas efter behov

Miljömärkning

Om officiella miljömärkningskriterier existerar för den aktuella produktgruppen:

- Uppfyller produkten kriterierna för en officiell miljömärkning, som till exempel Svanen eller EU-blomman? Licensnummer eller annan verifiering av tredje part kan utnyttjas som dokumentation.

Observera: När officiella miljömärkningskriterier existerar för den aktuella produktgruppen täcker dessa de flesta av punkterna nedan.

Kemikalieinnehåll

Hälso- och miljöfarliga kemikalier är en av våra stora utmaningar inom miljöområdet – men kräver i vissa fall stora kunskaper. Följande frågor ger mycket information utan att kräva djupa kunskaper.

- Vet leverantören vilka typer av kemikalier produkten innehåller och i vilka mängder?
- Vet leverantören vilka konsekvenser dessa kemikalier har för hälsan och miljön?
- Kan leverantören garantera att produkten inte innehåller förbjudna eller hårt reglerade kemikalier?

För kemiska produkter kan säkerhetsdatablad användas som dokumentation.

Hållbarhet

Produkter av dålig kvalitet och med kort livslängd leder till högre resursförbrukning och onödiga kostnader.

- Vilka garantier kan man ge när det gäller hela produkten respektive enskilda delar?
- Vilka uppgraderingsmöjligheter finns? Till vilket pris?
- Kan man erbjuda ett serviceavtal? På vilka villkor och till vilket pris?

Energiförbrukning

Energiförbrukning är ofta en "dold" kostnad. Om produkten genererar önskad värme krävs det fyra gånger så mycket energi för kylning. Standardiserade mätmetoder ska ligga till grund för beräkningen av energiförbrukningen.

- Vad är energiförbrukningen vid drift (liter per mil, kWh per år)?
- Vad är energiförbrukningen i "viloläge" (TV, PC, kopieringsmaskiner)?

Information om energiförbrukning kan med fördel användas vid beräkning av livscykelkostnaderna.

Utsläpp

Utsläpp kommer särskilt från produkter där det sker en förbränning (fordon, oljepannor, vedugnar). Andra utsläpp är ozon (kopieringsmaskiner), kemikalier (rengöringsmedel, målarfärg), gaser (vägg- och golvbeläggning) och damm (slitage av ytor, kopieringsmaskiner). Utsläpp är ofta direkt kopplade till inomhusklimatet och hälsan.

- Vilka slags utsläpp genererar produkten?
- Hur stora är utsläppen?
- Vilka konsekvenser kan utsläppen få för hälsa och miljö?

Återvinningssystem

En dag är produkten uttrangerad. Om andra kan fortsätta att använda den kan den säljas på andrahandsmarknaden eller lämnas till återvinningscentraler. Farligt avfall kräver särskild hantering.

- Kan produkten respektive emballaget bli till farligt avfall? Om produkten respektive emballaget inte blir till farligt avfall:
- **Produkt:** Vilka retur- och återvinningssystem finns för produkten?
- **Emballage:** Är leverantören ansluten till ett nationellt system för insamling och återvinning av emballage, eller har leverantören ett eget system, som är godkänt av myndigheterna?

Transport

Transporter medför miljöproblem genom stor resursförbrukning, stora utsläpp och stort utnyttjande av mark. Leverantörens distributionssystem bör därför vara så effektiva som möjligt. MEN: Det är inte tillåtet att gynna nationella producenter för att på så sätt reducera transportbelastningen. Möjliga frågor:

- Försöker leverantören att samordna transporter till flera kunder samtidigt?
- Vilken leveranstid kan man erbjuda vid samordnad transport?

Mer information om miljöanpassad upphandling

Utbildning och material

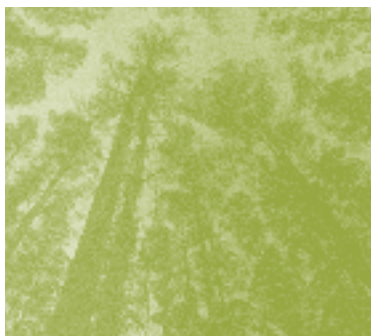
Utbildningar i EKU-verktyget och miljöanpassad upphandling erbjuds av Svenska Miljöstyrningsrådet. Se **www.eku.nu**
Här kan du också beställa Miljöledning vid upphandling och inköp, en omfattande handbok om miljöanpassad upphandling.

Naturvårdsverket har utarbetat ett utbildningsmaterial Kort om miljö och vår konsumtion – för upphandlare och inköpare. Materialet består av ett kompendium och ett OH-paket och är avsett att användas vid utbildning i miljöanpassad upphandling, men även som fristående läsning. Utbildningsmaterialet finns tillgängligt för beställning eller nedladdning på **www.naturvardsverket.se/bokhandeln**

Verktyg

- Miljöstyrningsrådet förvaltar EKU-verktyget, en internet-baserad databas som bl.a. erbjuder en kortfattad beskrivning över hur man kan ta miljöhänsyn i upphandlingsprocessen, förslag på miljökriterier för olika produkter och ett nyhetsbrev. **www.eku.nu**
- EU-kommissionens handbok "Buying Green!" **<http://europa.eu.int/comm/environment/gpp/>**
- Information om miljömärken **www.miljemarkarna.se**
- Information om certifierade miljövarudeklarationer **www.environdec.com**
- EU-kommissionens databas för miljöinformation om produkter **http://europa.eu.int/comm/environment/green_purchasing/**
- I denna serie finns även en broschyr riktad till lokalpolitiker och beslutsfattare. Båda broschyrerna kan beställas eller laddas ner i pdf-format på **www.naturvardsverket.se/bokhandeln/**

norden

Nordiska ministerrådet

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
www.norden.org

miljö och offentlig upphandling

Broschyren är initierad och finansierad av Nordiska Ministerrådet

